

‘Hij maakt alleen de dood leefbaarder...’

Bas van der Plas

‘Hij maakt alleen de dood leefbaarder...’

Oppositie in Rusland van Ivan IV tot Occupy

NARVA – ST. PETERSBURG – AMSTERDAM

Titel: 'Hij maakt alleen de dood leefbaarder...'

Oppositie in Rusland van Ivan IV tot Occupy

© 2017 Bas van der Plas/INSUDOK

Eerste druk: november 2017

Uitgegeven door: INSUDOK, Narva – St. Petersburg – Amsterdam

<http://www.czarina.nl/petersburg/insudok/index.htm>

email insudok@gmail.com

ISBN: 9789076539027

NUR: 680 906

Alle rechten voorbehouden. Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

All rights reserved. No part of this book may be reproduced, stored or made public by any means whatsoever, whether electronic or mechanical, without prior permission in writing from the publisher.

www.bestelmijnboek.nl

Inhoud

Inleiding	7
Hoofdstuk 1 Oppositie en het tsarenbewind	11
Hoofdstuk 2 Matrozen, dwarsliggers en dissidenten	24
Hoofdstuk 3 Zwartgeblakerd naar een nieuwe leidende rol	34
Hoofdstuk 4 Alle Macht Aan Poetin	42
Hoofdstuk 5 ‘Poetin moet opstappen’	55
Hoofdstuk 6 Poetin opnieuw president	65
Hoofdstuk 7 ‘De dingen zijn moeilijk voor mensen...’	75
Hoofdstuk 8 Harde confrontaties en vertederende beelden	82
Hoofdstuk 9 De man die teveel wist...	90
Hoofdstuk 10 ‘Dat alternatief is er...’	98
Hoofdstuk 11 ‘Wij geloven niet in wonderen’	103
Hoofdstuk 12 ‘Nog twaalf jaar op ons wachten’	113
Hoofdstuk 13 Russisch anarchisme in de 21e eeuw	119
Hoofdstuk 14 ‘De tijd dringt, de massa wacht...’	126
Hoofdstuk 15 Het Andere Rusland	134
Hoofdstuk 16 Van Links Front tot Occupy Abai	141
Hoofdstuk 17 Het politieke programma van Aleksej Navalny	150
Bijlage 1 De Witte Revolutie	159
Bijlage 2 Een rondetafelgesprek in Sint-Petersburg	171

“In plaats van het internationalisme, dat ons vaderland had veranderd in een jachtgebied voor avonturiers aller landen, is nu de banier van het nationalisme gehees, zonder vijandschap voor andere landen, maar toegewijd aan het welzijn van ons land, en die banier zal door de nieuwe generatie overeind gehouden worden.”

Pitirim Sorokin 1921

Inleiding

Wanneer ik uit mijn Petersburgse werkkamertje naar buiten kijk word ik geconfronteerd met een enorm reclamebord. Soms worden daar auto's aangeprezen, soms mobiele telefoons of de laatste aanbiedingen van de supermarktketen Okey, maar wanneer er verkiezingen in aantocht zijn is er propaganda van de partij Verenigd Rusland te zien. Een gigantische foto van Dmitriy Kozak, één van de kopstukken van die partij, roept op om door op zijn partij te stemmen samen aan een toekomst te bouwen. Dat betekent dan een toekomst met dezelfde die nu het Kremlin en alle regeringsposten bezet houden.

Het Russische journaal besteedt in verkiezingstijd, onder stevige controle van datzelfde Verenigd Rusland, elke dag per partij die aan de verkiezingen deelneemt ongeveer een minuut aan zendtijd. Maar Kozak was dagelijks op propagandapad in Sint-Petersburg en het verslag daarvan duurde steevast minimaal vijf minuten. Kozak ging van veelbelovend toekomstproject naar project. Inderdaad, laten zien hoe zijn partij aan de toekomst bouwt in een ongelimiteerde reclamecampagne voor wat de 'machtspartij' wordt genoemd. Een week voor de verkiezingen verdubbelen Poetin, Medvedev en andere kopstukken hun pogingen om 'het volk' toch vooral van de door hén uitgestipelde toekomst te overtuigen. Meer zendtijd op de door de overheid gecontroleerde kanalen, een verdere marginalisering van de oppositie en vooral meer populistische bangmakerij: "Als u niet op ons stemt gaat het helemaal fout met het land...".

De leiders van Verenigd Rusland zullen er alles aan doen om aan de macht te blijven, en Poetin zal zijn politieke credo van de afgelopen jaren in volle hevigheid doorzetten: steeds proberen de schuld voor de problemen van Rusland bij anderen te leggen. Duidelijk is in elk geval

dat zich groeiende spanningen voordoen in de Russische maatschappij, de ontevredenheid in de samenleving zal die spanningen alleen maar verder aanwakkeren. Er is sprake van toenemend wantrouwen, niet alleen tegen Poetin en de Kremlinkliek, maar tegen het hele economische en politieke systeem zoals zich dat in de afgelopen 20 jaar in Rusland gevormd heeft. De Russische bevolking ontwaakt langzaam maar zeker uit een apathie die twee decennia geduurd heeft.

Sinds het aan de macht komen van president Poetin is de Russische protestbeweging beschreven als een multi-ideologisch front, bestaande uit drie stromingen: liberale, linkse en nationalistische. De angst van het Kremlin was altijd dat het tot een coalitie zou komen tussen deze stromingen, met als voorbeeld wat er gebeurde tijdens de Oekraïense Oranje Revolutie. Sinds 2005 heeft het Kremlin zich enorm ingespannen om met propaganda te voorkomen dat het in Rusland tot een dergelijke vereniging van oppositiekrachten zou kunnen komen. De nationalisten en de nationaal-bolsjewieken die een bondgenootschap met de liberalen hebben gesloten in de beweging ‘Een Ander Rusland’, werden ervan beschuldigd ‘Russofoben en de vijfde colonne van het Westen’ te zijn.

De linkse organisaties die deelnamen aan de diverse protestmarsen en -manifestaties werden gebrandmerkt als degenen die hun ziel en zaligheid verkocht hadden aan oligarchen die het land verlaten hadden en de liberalen werden uitgeroepen tot ‘bondgenoten van de fascistten’.

En zo bevind ik mij dan te midden van een bonte menigte op het Marsveld in Sint-Petersburg. Om mij heen vlaggen, spandoeken, met viltchrift beschreven stukken karton, vastgehouden door verontruste burgers van deze stad. ‘Weg met de macht van de rijken!’, lees ik op een van de spandoeken. Er zijn duizenden demonstranten aanwezig die aan de oproep voor deze bijeenkomst gehoor hebben gegeven.

Veel rode vlaggen, maar ook vlaggen van Yabloko en Parnas, de liberale oppositiepartijen en opvallend veel vlaggen van Rusland zelf, er zijn jongeren, ouderen, een bont gezelschap. Een aantal jaren eerder liep ik nog mee met een demonstratie over de Nevsky Prospekt, de hoofdstraat van Sint-Petersburg. Nu zijn demonstraties alleen nog toegestaan op het Marsveld, het vroegere exercitieterrein van het leger, genoemd naar de Romeinse oorlogsgod. In het midden van het veld, dat omringd is met seringebomen, staat het monument met de eeuwige vlam voor de slachtoffers van de revolutie. Boven de menigte demonstranten uit richting stadscentrum blinkt de grote gouden koepel van de Verlosser-op-het-Bloedkerk, een herinnering aan de moord op tsaar Alexander II in 1881, ook als gevolg van ontevredenheid en verzet onder het Russische volk.

‘De elite steelt, de intelligentsia sluimert, het volk drinkt en Rusland sterft’, lees ik op een van de stukken beschreven karton die een oudere man omhoog houdt. Een vrouw van middelbare leeftijd draagt de tekst ‘Hij maakt alleen de dood leefbaarder...’ op een ander stuk karton met zich mee. De leuze ‘Rusland zonder Poetin’ overheerst. Het is wel verrassend rustig tijdens de demonstratie. Af en toe wordt er geschreeuwd dat de corruptie van Poetin moet stoppen, beantwoord door een meerstemmig “Schande!”

Plotseling klinken er verderop andere kreten: ‘Laat los!’, ‘Blijf van me af’, ‘Fascisten!’. Van verschillende kanten is de OMON, de op-roerpolitie, het Marsveld opgekomen. In zwarte pakken gestoken agenten met helmen op trekken bij mensen vlaggen, spandoeken en de stukken karton uit handen, er ontstaat het nodige getrek en gedrang en ik zie dat vreedzame demonstranten klappen met stokken krijgen. De manschappen van de OMON duwen de demonstranten voor zich uit, hier en daar ontstaat er een handgemeen, worden demonstranten

op de grond gegooid en gekneveld. Een deel wordt afgevoerd naar arrestantenbussen. Wat opvalt is dat een aantal politiemensen voor de demonstranten uitloopt met videocamera's, die iedereen vastleggen. Een deel van de demonstranten rent langs het riviertje de Mojka, langs het Nederlandse, Franse en Japanse consulaat, naar het Paleisplein voor de Hermitage, maar ook daar grijpen de politie en OMON hard in. Demonstranten worden beetgepakt bij ieder lichaamsdeel dat maar beet te pakken is, meegesleurd en bijna letterlijk in de arrestantenbussen gegooid, zonder onderscheid des persoons, ouderen, jongeren, mannen, vrouwen. De volgende dag maakt het Ministerie van Binnenlandse Zaken bekend dat er in Sint-Petersburg 500 mensen gearresteerd zijn bij een niet gesanctioneerde anti-Kremlin demonstratie waaraan 3500 demonstranten zouden hebben deelgenomen.

In een flits zie ik beelden voor me van eerdere eigen belevenissen: Dodewaard, Kalkar, Woensdrecht... maar dit is Rusland, Sint-Petersburg. Rusland begint te ontwaken uit een apathie, in slaap gesust door een kalmeringsmiddel dat Poetin heet. Maar het middel is bijna uitgewerkt. Het beleid van het Kremlin heeft niet gewerkt. En dat beginnen steeds meer mensen in de Russische Federatie te beseffen. Verkiezingen trekken steeds minder stemgerechtigden, het geloof in Poetin daalt aanzienlijk, er zal het nodige gaan veranderen in Rusland. De sociaaleconomische situatie wordt voor veel mensen onhoudbaar, armoede, ellende, uitsluiting, repressie, tegenover een stinkend rijke elite. In dit boek een overzicht van hoe het zo ver heeft kunnen komen en vanuit welke ideeën en perspectieven getracht werd en wordt dit te veranderen. Kortom: hoe staat het met de oppositie in Rusland?

Bas van der Plas

Sint Petersburg/Narva, oktober 2017

1 | **Oppositie en het tsarenbewind**

Het voeren van oppositie kent een lange geschiedenis in Rusland. En dat leverde dan weer allerlei vormen van repressie op, zoals bijvoorbeeld het ontstaan van de beruchte Oprisjnina, de door tsaar Ivan IV (bijgenaamd ‘de verschrikkelijke’) persoonlijk geleide divisie die tot taak had groeperingen en personen te onderdrukken die oppositie tegen de heerschappij van de tsaar wilden voeren. Eenieder die er ook maar van verdacht werd opposant te zijn werd geëxecuteerd.

Een systeem als de Oprisjnina bleef bestaan in de Russische geschiedenis, en volgens sommigen is de hedendaagse FSB, de Federale Staatsveiligheidsdienst, daar een erfenis van. De repressie tegen vormen van oppositie was soms duidelijk zichtbaar, soms leek er wat soepeler mee te worden omgegaan, maar in de geschiedenis van het Russische Rijk, de Sovjet-Unie en de Russische Federatie zijn er momenten aan te wijzen waarin de oppositie de kop opstak, hetgeen weer resulteerde in toenemende repressie. Een voorbeeld daarvan is de Dekabristenopstand van december 1825, een mislukte poging om het autoritaire tsarenbewind te versoepelen door het Russische volk meer vrijheden te geven. Gevolg van het neerslaan van de opstand was toename van de repressie.

Oppositie tegen het autoritaire tsarenbewind had al geleid tot een aantal repressieve wetten die moesten garanderen dat niemand zich uit kon spreken tegen dit bewind. Een nieuw hoogtepunt bereikte de repressie vanaf 1881, na de aanslag op tsaar Alexander II in Sint-Petersburg. Iedere vorm van oppositie kreeg het zwaar te verduren en in de Russische geschiedenis werd de periode 1881-1904 de ‘autocratische jaren’ genoemd. In deze periode werd het Russische Rijk geregeerd door Alexander III en Nicolaas II, die zich beiden tot doel hadden

gesteld met absolute macht over Rusland te heersen. Het was wettelijk verboden om oneerbiedig over de tsaar te spreken en het voeren van georganiseerde oppositie was onmogelijk vanwege het ontbreken van een parlement. Kranten en tijdschriften werden zwaar gecensureerd zodat de mogelijkheden om kennis te nemen van oppositionele geluiden nihil was. Gevolg was wel dat in het Russische Rijk de eerste politieke partijen ontstonden die ieder voor zich ideeën hadden over de toekomst van Rusland en haar regeringsvorm. Initiatiefnemers voor deze partijen waren vooral afkomstig uit de intelligentsia, mensen die reizen hadden gemaakt naar het Westen en daar kennis hadden gemaakt met politieke ideeën die haaks stonden op de Russische autocratie. Liberalisme, marxisme, anarchisme vonden langs deze weg toegang tot de Russische maatschappij.

De revolutionaire beweging in Rusland bleef voor onrust zorgen door het plegen van aanslagen op hoogwaardigheidsbekleders. Tijdens een treinreis in Oekraïne werd de tsarenfamilie slachtoffer van een treinongeluk. Tsaar Alexander III liep daarbij ernstig letsel aan zijn nieren op, waaraan hij op 2 november 1894 op 49-jarige leeftijd in Livadia op de Krim zou overlijden. Hij werd opgevolgd door zijn zoon Nicholaas II. Nicolaas had nooit enige interesse getoond voor politiek, maar hij bewonderde zijn vader. Hij was opgevoed met het idee om te geloven dat onderdrukking de enige manier was om het Russische volk onder controle te houden en dat elke vorm van hervorming en het toestaan van vrijheden hen gewoon zou aanmoedigen om nog meer te willen.

Nicolaas wilde als een autocraat heersen, maar hij beschikte niet over de vaardigheden om dat te doen, omdat hij als individu altijd de angst had slachtoffer te worden van samenzweringen. Hij weigerde daarom vergaderingen van de regering te organiseren en bij te wonen, hij ontving zijn ministers slechts één tegelijk en paste in zijn bewindvoering

een verdeel- en heersbeleid toe dat uiteindelijk tot gevolg had dat de overheid niet tot beslissingen kwam over een juiste koers van Rusland. Hij creëerde verder onrust omdat hij onvoldoende concessies wilde geven aan nationale minderheden, zoals de Finnen en de Polen, waarvan alle protesten werden onderdrukt en zijn geheime politie, de Ochrana, alle politieke activisten oppakte en hen deporteerde.

Aan het eind van de 19e eeuw veranderde de Russische economie: in het tot dan toe voornamelijk agrarische land ontstond op initiatief van minister van financiën Sergej Witte een moderniseringsbeweging die zich richtte op industrialisatie. Dat leidde tot exploitatie van de kolenvoorraden in het Donbas-gebied, de winning van olie in de Kaukasus en het in korte tijd ontstaan van enorme fabrieken die met name actief waren op het gebied van ijzer, staal, chemie, machinebouw. Deze industrie was vooral geconcentreerd in grote steden en de hoofdstad Sint-Petersburg werd de belangrijkste industriestad van het land. Daar ontstond wat in marxistische terminologie het ‘proletariaat’ genoemd wordt, een nieuwe klasse van fabrieksarbeiders, die echter door hoge belastingen en lage lonen onder erbarmelijke omstandigheden woonden en werkten. De economische politiek van Witte zorgde voor steeds grotere tegenstand onder de bevolking doordat vanwege de hoge belastingen en geringe inkomens de armoede in Rusland dramatisch toenam. Mislukte oogsten in de jaren 1900-1902 zorgden ook nog eens voor voedseltekorten wat weer tot hongerdood leidde en een economische crisis na 1902 veroorzaakte massale werkloosheid.

Steeds luider werd de roep om veranderingen en met het ontstaan van politieke partijen kreeg deze roep een basis. De politieke organisaties werden de voedingsbodem voor oppositie tegen het bewind van de tsaar. Al gauw kwam ook het vraagstuk van tactiek en strategie aan de orde. De sociaaldemocraten waren voorstanders van een revolutie,

terwijl de liberalen op het standpunt stonden hun doelen te kunnen bereiken door geweldloze protestacties.

De oorlog met Japan die in februari 1904 uitbrak zou de regering de gelegenheid moeten hebben gegeven om de aandacht van de binnenlandse problemen af te leiden en het prestige van de monarchie te herstellen. Maar het tegenovergestelde is echter gebeurd. De vernerende nederlaag van Rusland in 1905 werd rechtstreeks toegeschreven aan de stompzinnige politieke houding van de Russische regering tijdens deze oorlog. De trots van het Russische volk was geknakt door het verloop van de oorlog tegen Japan en de uiteindelijke nederlaag tegen een wat zij zagen als een minderwaardige oosterse natie. Samen met de door de oorlog veroorzaakte tekorten aan voedsel en brandstof, wat op hun beurt weer leidde tot hogere prijzen en een verdere toename van de werkloosheid, ontwikkelde zich onder de bevolking een enorme toename van ontevredenheid.

Op 9 januari 1905 besloot Vader Gapon, een orthodoxe priester, om een vreedzame mars van arbeiders en gezinnen te leiden naar het Winterpaleis in Sint-Petersburg, waar zij van de tsaar middels een petitie aandacht wilden vragen voor de problemen van het Russische volk, zoals de slechte levensomstandigheden, armoede en hongersnood. Maar dit vreedzame protest veroorzaakte paniek bij de politie en de autoriteiten die niet wisten wat ze moesten doen. De enige optie die ze zagen was om op de menigte te schieten in de hoop dat de mensen zich zouden verspreiden. Honderden mensen stierven op de dag die nu bekend staat als Bloedige Zondag. Dit leidde tot een nationale uitbraak van ongeregelheden met stakingen en rellen in de grote steden. In delen van het leger en de marine kwam het zelfs tot muiterij, ook vanwege de vernederende nederlaag in de oorlog met Japan. De tsaar was in oorlog met zijn eigen volk, de revolutie was begonnen.

Als gevolg van de onrust in het land werd Nicolaas II gedwongen om een reeks concessies te doen. In zijn Oktobermanifest gaf hij met de nodige terughoudendheid en tegenzin gehoor aan de eis tot oprichting van een parlement, de Doema. Maar zijn tegenzin van de grondwettelijke hervormingen die nodig waren voor de vorming van een parlement werd echter al snel duidelijk door de politieke onderdrukking die volgde op de gebeurtenissen van 1905. De regering, die van 1906 tot 1911 onder leiding stond van premier Pjotr Stolypin, was meedoogenloos in haar onderdrukking en verplettering van iedere vorm van politieke oppositie. Toch bleven stakingen en ordeverstoringen nog steeds aan de orde van de dag en in 1914 was een aantal van de hervormers zo gefrustreerd door de gang van zaken dat zij serieus overwoogen dat wellicht geweld de enige manier was om het repressieve, niet tot hervormingen bereid zijnde regime van de tsaristische regering te veranderen.

Tot en met de publicatie van het Oktobermanifest in 1905 waren politieke partijen illegaal in Rusland. Dit had hun bestaan evenwel niet verhinderd, maar hun activiteiten waren noodgedwongen ondergronds. Zij waren derhalve geneigd om extreme methoden te gebruiken om hun ideeën te verspreiden, aangezien ze op iedere andere manier verhinderd werden zich te ontwikkelen. Als gevolg van hun jarenlange illegaliteit bleken de Russische politieke partijen in de korte periode van hun wettelijke bestaan, van 1905 tot 1921, over het algemeen naar elkaar zeer achterdochtig en onverdraagzaam te zijn. Dat maakten samenwerking en collectieve actie bij voorbaat al moeilijk te organiseren.

Het Russische politieke spectrum dat zich tegen de autocratie van de tsaren keerde kan worden verdeeld in een viertal stromingen: de populisten, de sociaal-revolutionairen, de sociaaldemocraten en de liberalen.

De populistische stroming, narodniki genaamd naar het Russische woord voor volk, was een revolutionaire beweging die ontstond in de jaren zeventig van de 19e eeuw. De populisten waren ervan overtuigd dat de toekomst van Rusland in handen van de boeren lag. Zij geloofden dat de boeren, die het grootste deel van de bevolking uitmaakten, de leiding zouden nemen bij de noodzakelijke veranderingen in Rusland, te beginnen met het omverwerpen van het tsaristische bewind. De leiders van de beweging waren zelf geen boeren maar net als de leiders van andere politieke bewegingen afkomstig uit de middenklasse en de intelligentsia. Zij zagen het als hun taak de boerenbevolking te emanciperen en voor te bereiden op een revolutie die zij zouden leiden. Dat leidde tot de strategie om ‘naar het volk te gaan’. Populistische propagandisten gingen naar het platteland om onder de boerenbevolking te leven en probeerden de dorpingen voor te bereiden op de noodzakelijke revolutie. Evenwel zonder succes. Het idee van een revolutie door een uiterst conservatieve, religieuze en ongeletterde bevolkingsgroep, die bovendien argwanend stond tegenover de middenklasse en intelligentsia, bleek niet realistisch. De revolutionaire boodschap kwam niet over.

Een deel van de populistische beweging keerde zich af van de idee van een boerenrevolutie en nam haar toevlucht tot terrorisme, in hun bewoordingen ‘de propaganda van de daad’ als de enige manier om ingrijpende veranderingen door te voeren in de Russische maatschappij. Eén van de groeperingen die uit deze strategie voortkwam was de in 1879 ontstane Narodnaya Volja, de ‘Volkswil’, die zich tot doel stelde aanslagen te plegen op leden van de heersende klasse. Het was deze groepering, die uit niet meer dan 400 leden bestond, die verantwoordelijk was voor de aanslag op tsaar Alexander II in 1881. Dit was het begin van het einde van de populistische beweging en haar revolutionaire aspiraties.

De partij van de Sociaal-Revolutionairen kwam direct uit de populistische voort en ging net als de narodniki ook door op de ingeslagen weg van terreur om de doelen te bereiken. En ook zij geloofden dat de basis van de revolutie in Rusland bij de boeren lag. Zij zagen het dan ook als hun taak om de boeren bewust te maken van de noodzaak van een revolutie. In de eerste vijf jaar van de twintigste eeuw werden door de terroristische vleugel van de Sociaal-Revolutionairen ruim 2000 aanslagen gepleegd, waaronder op de minister van binnenlandse zaken Vjatsjeslav von Plehve (Sint-Petersburg, 28 juli 1904) en op graaf Sergei Alexandrovitsj Romanov (Moskou, 17 februari 1905), een oom van de tsaar.

De Sociaal-Revolutionaire Partij (SRP) werd opgericht in 1901 en Viktor Michailovitsj Tsjernov, een van de oprichters, werd de belangrijkste figuur in de partij. Al vrij snel na oprichting kwam het tot een richtingstrijd in de partij en ontstonden een linker- en een rechtervleugel. De linkervleugel baseerde zich op de politieke ideeën van de Narodnaya Volja en waren voorstanders van continuering van de praktijk van terreur als politiek middel. De rechtervleugel was gematiger en hoewel nog altijd voorstanders van een revolutie ook bereid tot samenwerking met andere partijen om op korte termijn de leefomstandigheden van boeren en arbeiders te verbeteren.

De tegenstellingen tussen beide vleugels bleven bestaan en in 1906 splitsten zich twee groepen van de SRP af. Dat waren de zogeheten 'volksocialisten', die zich keerden tegen het plegen van aanslagen op hoge ambtenaren door de linkervleugel van de SRP en ook wilden de volksocialisten de landbouwgrond nationaliseren. Andere geroyeerde SRP-leden richtten de Unie van Sociaal-Revolutionaire Maximalisten op, die naast aanslagen op ambtenaren ook aanslagen uitvoerden op fabrikanten en grootgrondbezitters.

Aan de vooravond van de Russische Februarirevolutie van 1917 bestond de SRP nog steeds uit de twee eerdergenoemde vleugels, de rechtervleugel onder leiding van Kerenski, Savinkov en Bresjko-Bresjovskaja en een linker vleugel werd geleid door Gots, Pjesjehov en Viktor Tsjernov. De verschillen van mening tussen beide vleugels bleven bestaan.

Na de Februarirevolutie traden zowel Kerenski als Tsjernov toe tot de Voorlopige Regering. Dat riep gemengde gevoelens op binnen de partij, maar Kerenski wist zich gesteund door de rechtervleugel (met name Bresjko-Bresjovskaja, terwijl Savinkov meer naar rechts op schoof) en de intelligentsia. Tsjernov was tegen de voortzetting van Russische deelname aan de Eerste Wereldoorlog, terwijl Kerenski vóór oorlogsdeelname was zolang er nog geen algemene vredesregeling zonder annexaties of schadeloosstellingen kwam waar alle geallieerde en centrale mogendheden mee akkoord zouden gaan. Kerenski toonde zich een bekwaam politicus en werd in de lente van 1917 zelfs minister-president van de Voorlopige Regering, waarna er meer SRP'ers tot de regering toetraden.

Een deel van de linkervleugel splitste zich af van de SRP, omdat zij voorstanders waren van snellere landonteigeningen van grootgrondbezitters, meer macht aan de sovjets en de eenzijdige uitroeping van vrede zonder schadevergoedingen en annexaties. Zij vormden de Linkse Sociaal-Revolutionaire Partij en steunden de bolsjewieken. Nadat deze laatsten na de Oktoberrevolutie de macht grepen, vluchtten veel Sociaal-Revolutionairen naar gebieden die nog niet onder bolsjewistische controle stonden en traden veelvuldig toe tot de anti-bolsjewistische regeringen van de zogenaamde 'Witten'.

De Russische Sociaaldemocratische Arbeiderspartij (RSDRP), die zich baseerde op de politieke ideeën van Karl Marx ontstond in 1898.

De politieke filosofie van Marx, het marxisme, sloeg enorm aan bij de Russische intelligentsia. Zij meenden dat in de theorie van Marx een precieze beschrijving was te vinden van de situatie in de Russische maatschappij als gevolg van de economische ontwikkelingen in de jaren 90 van de 19e eeuw. Door de industrialisatie ontstond in Rusland een groeiend proletariaat dat ongegeneerd werd uitgebuit en de Russische marxisten propageerden dat de enige manier om een eind te maken aan het tsarenbewind was om dit proletariaat politiek bewust te maken van de noodzaak van een revolutie.

De eerste belangrijke Russische marxist was Georgij Plechanov. Hij vertaalde de belangrijkste werken van Marx in het Russisch en richtte de eerste marxistische organisatie in het land op. Het leverde hem de eretitel ‘vader van het Russisch marxisme’ op, maar desondanks kreeg hij ook binnen zijn eigen politieke organisatie met tegenstand te maken. Een aantal leden van de RSDRP wilde dat de partij zich meer in revolutionaire richting zou ontwikkelen en hadden kritiek op de in hun ogen gematigde koers van Plechanov. Eén van die critici was een zekere Vladimir Oeljanov, beter bekend als Lenin. Nadat Lenin in 1900 was teruggekeerd uit zijn verbanningsoord in Siberië zag hij als zijn voornaamste taak om de RSDRP in meer revolutionaire richting te ontwikkelen. Met een medestander, Julius Martov, richtte hij de partijkrant Iskra (‘De Vonk’) op, waarin hij zich voortdurend tot de leden richtte vanuit het standpunt dat Plechanov zich drukker maakte over hervormingen dan over de revolutie. Lenin dacht dat de pogingen om de arbeidsomstandigheden te verbeteren alleen maar af zouden leiden van het werkelijke doel: de opbouw van een revolutionaire macht om het kapitalisme omver te werpen. Lenin wilde juist dat de omstandigheden slechter werden zodat vanuit een bittere onvrede de revolutie dichterbij kwam.

De verschillen in inzichten tussen Plechanov en Lenin bereikten een climax tijdens het tweede congres van de partij toen de discussie ging over het partijlidmaatschap. Lenin had dit punt op de agenda gezet met als doel om binnen de partij duidelijkheid te krijgen over Plechanov's visie van een brede partij die voor alle revolutionairen toegankelijk was en zijn eigen concept van een strak geleide partij waarvan alleen beroepsrevolutionairen deel uitmaakten. Martov beschuldigde daarop Lenin ervan partijdictator te willen worden, en het kwam tot een scheuring in de gelederen. Lenin en zijn aanhangers werden de bolsjewieken genoemd en Martov en aanhang werden bekend als de mensjewieken. In 1912 waren de verschillen tussen beiden zo groot geworden dat er twee elkaar bestrijdende marxistische partijen bestonden. Lenin trok zich terug uit de redactie van de partijkrant Iskra en vanaf 1912 publiceerden de bolsjewieken hun dagblad de Pravda ('Waarheid').

In de periode 1904-1917 verbleef Lenin de meeste tijd buiten Rusland. In 1907 is hij eerst in Genève en daarna in Parijs. In 1914, als de eerste wereldoorlog uitbreekt, vestigt hij zich opnieuw in Zwitserland en vanuit zijn verblijfplaatsen stuurt hij een voortdurende stroom van instructies, artikelen en brochures naar zijn aanhangers in Rusland, een land dat hij slechts zelden en zeer vluchtig kon bezoeken. Zijn aanhang in Rusland wordt voor het uitbreken van de wereldoorlog in 1914 geschat op 5.000 tot maximaal 10.000 bolsjewieken. En tijdens de Februarirevolutie van 1917 zijn dat er niet meer dan 25.000, de mensjewieken hadden een grotere aanhang.

In het tsaristische Rusland werd het begrip 'liberalisme' gebruikt ter aanduiding van die politieke groeperingen die daadwerkelijke politieke en sociale veranderingen voorstonden en geloofden dat dit mogelijk was door hervorming binnen het systeem, in plaats van omverwerping

van het tsarenbewind. Door de economische ontwikkelingen in Rusland aan het eind van de 19e eeuw was er een groeiende middenklasse ontstaan die voorstander was van een op westerse leest geschoeid constitutionanisme. een centraal geregelde staatsvorm met een Grondwet. Maar ook een sterk nationalistisch element was kenmerkend voor het Russische liberalisme. Nationale minderheden zagen het liberalisme als een mogelijkheid om hun wens tot onafhankelijkheid van de Russische overheersing te uiten.

Er was sprake van een aantal liberale partijen in het tsaristische Rusland, de twee belangrijkste waren de Oktobristen en de Kadetten. De Oktobristen waren ontstaan na publicatie van het tsaristische Oktobermanifest van 1905 dat de instelling van een Russisch parlement, de Doema, verkondigde. De Oktobristen was een gematigde partij die loyaal was aan de tsaar en de regering. De partijleden waren voorstander van handhaving van de status quo van het Russische Rijk, maar toonden zich ook tevreden over de instelling van de Doema en andere concessies die in het Oktobermanifest waren opgenomen.

Bij de verkiezingen voor de eerste en tweede Staatsdoema behaalde de Oktobristenpartij respectievelijk 17 en 32 zetels. De wijziging van de kieswet in 1907 ten gunste van de adel en de grootgrondbezitters leidde ertoe dat de partij bij de verkiezingen voor de derde Staatsdoema uitgroeide tot 120 zetels. Een deel daarvan verloor de partij weer in 1912, maar bleef met 99 zetels toch de grootste fractie.

In juli 1915 vormde een aantal partijen, de Constitutionele Democraten (KDP), de Progressieve Partij, de Nationalistische Partij en de linkervleugel van de Oktobristenpartij het Progressief Blok en Alexander Protopopov, de vicevoorzitter van de Staatsdoema en lid van de linkervleugel van de Oktobristenpartij, werd in september 1916 door tsaar Nicolaas II benoemd tot minister van Binnenlandse Zaken.

Tijdens en na de Februarirevolutie van 1917 speelden de Oktobristen met Michail Rodzjanko, de voorzitter van de Staatsdoema en Alexander Goetsjkov, die eerder voorzitter was geweest, een belangrijke rol bij de abdicatieonderhandelingen. Na het aftreden van tsaar Nicolaas II op 15 maart 1917 trad de Oktobristenpartij toe tot de Voorlopige Regering. Goetsjkov werd minister van Oorlog en Marine en fel pleitbezorger van de voortzetting van de oorlog. Een andere Oktobrist, Ivan Godnev, kreeg ook een ministerspost. Na de Oktoberrevolutie, waarna de bolsjewieken de macht grepen, was de rol van de Oktobristenpartij uitgespeeld.

De tweede belangrijke liberale partij, de Partij van de Constitutionele Democraten (KDP), in het Russisch afgekort tot ‘Kadetten’ ontstond ook in 1905. Ook de Kadetten wilden Rusland, zoals de naam al aangeeft, omvormen tot een constitutionele democratie en de partij stelde zich in de eerste Staatsdoema links van het midden op. Door een alliantie met de boerenpartij van de Troedoviken kreeg centrumlinks een meerderheid in de Doema. In april 1906 verwierp de regering hun hervormingsplannen en de KDP ontwikkelde zich tot een radicale oppositiepartij.

Bij de verkiezingen voor de Tweede Staatsdoema in 1907 behaalde de KPD maar 92 zetels, maar door de alliantie van de Kadetten en Troedoviken bleef centrumlinks met 193 zetels de grootste fractie. Tevergeefs trachtten zij opnieuw de regering te bewegen om liberale hervormingen door te voeren. Bij de verkiezingen voor de Derde Staatsdoema werden nog maar 52 Kadetten in de nieuwe Doema gekozen en er was geen centrumlinkse meerderheid meer. De conservatief-liberale Oktobristenpartij werd de grootste partij.

In de jaren vóór de Eerste Wereldoorlog werkte de KDP samen met de (linkervleugel van de) Oktobristenpartij. Tijdens de Februarirevo-

lutie van 1917 waren de meeste Kadetten voorstander van het behoud van de monarchie. Tevergeefs werd geprobeerd om na de abdicatie van Nicolaas II zijn jongere broer, grootvorst Michaël, te bewegen de tsarenkroon te aanvaarden als constitutioneel heerser.

Na de Februarirevolutie vormden de Kadetten het belangrijkste deel van de nieuwe Voorlopige Regering, van de 12 ministers waren er vijf lid van de KDP. Het KDP-lid prins Georgi Lvov werd premier, terwijl partijvoorzitter Miljoekov minister van Buitenlandse Zaken werd.

Grote problemen ontstonden in de KDP toen Miljoekov, een voorstander van het voortzetten van de oorlog aan de zijde van de Entente, in april 1917 een nota naar de Russische bondgenoten Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk stuurde om hun te verzekeren van de Russische steun in de oorlog. Toen de nota uitlekte braken er protesten uit onder de bevolking, die oorlogsmoe was. Op 2 mei traden Miljoekov en enkele andere ministers af en de invloed van de KDP verzwakte aanzienlijk.

Na de Oktoberrevolutie werden anti-bolsjewistische kranten, waaronder die van de Kadettenpartij verboden. Sommige KDP-ministers werden door de bolsjewistische regering gearresteerd, anderen sloten zich tijdens de Burgeroorlog aan bij de Witten en veel Kadetten vertrokken naar Frankrijk.